

พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช ผู้ทรงเป็น “พัฒนมหาราชา”

King Bhumibol is the Great Development King

สาธิต ไพรชาญจิตร*

บทคัดย่อ

พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช ทรงเป็นพระมหากษัตริย์ นักพัฒนาที่สมบูรณ์แบบครบถ้วนทั้งในฐานะนักวิชาการและนักปฏิบัติการ ทรงมี เป้าหมายการพัฒนาคนและการพัฒนาชุมชน ให้มีความสามารถในการอยู่รอดอย่าง สันติสุข ด้วยการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ พึ่งตนเองได้ และพึ่งกันเองอย่างพึ่งพิงสัมพันธ์

แนวพระราชดำริเศรษฐกิจพอเพียงของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เป็นทฤษฎี การพัฒนาชุมชนสากลที่มีลักษณะพหุนิยม ไม่สร้างความขัดแย้งในสังคม ยอมรับ การดำรงอยู่ร่วมกันอย่างพึ่งพิงสัมพันธ์ของสิ่งที่แตกต่างกัน เน้นเรื่องความเรียบง่าย ไม่ซับซ้อน เข้าใจง่าย มีพลังสูง คนทั่วไปทุกระดับสามารถเข้าใจ เข้าถึง และนำไป ปฏิบัติพัฒนาให้เห็นผลจริง เป็นทฤษฎีการพัฒนาแบบองค์รวม มีหลายมิติ ทั้งด้าน เศรษฐกิจ วัฒนธรรม และปรัชญาการดำรงชีวิต ที่ส่งเสริมคุณธรรมแห่งความพอและ จริยธรรมแห่งความเพียร มีพลังในการกระตุ้นให้ผู้ยากไร้เข้าถึงความเป็นจริง ไม่รู้สึก มีปมด้อยหรือท้อถอยในโชคชะตา มองเห็นศักยภาพของตนเอง เข้าใจหลักสันโดษ ไม่ถูกมองหรือทักท้วงว่าเป็นผู้ด้อยพัฒนา มีปัญหา หรือเป็นขวากหนามของการพัฒนา ตรงกับหลักการพัฒนาชุมชนที่มองเห็นว่า มนุษย์ทุกคนมีศักดิ์ศรีในความเป็นมนุษย์ เท่าเทียมกัน และทุกคนมีศักยภาพในการพัฒนาด้วยกันทั้งสิ้น และคุณลักษณะ ที่สำคัญที่สุด คือ เป็นทฤษฎีที่ปลอดจากแนวคิดผลประโยชน์และอุดมการณ์ทาง การเมือง มีความเป็นสากล สหประชาชาติยอมรับแนวพระราชดำริเศรษฐกิจ พอเพียงว่า เป็นทฤษฎีการพัฒนาที่สามารถนำไปใช้ได้ทุกสถานที่ ทุกประเทศในโลกนี้

* นักวิชาการอิสระ และอดีตอาจารย์คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

Abstract

His Majesty King Bhumibol Adulyadej, the great development King, has provided both theoretical and practical models relating to Community Development Science in Thailand. His Royal Initiative on Sufficiency Economy is accepted as a universal Community Development Theory based on its principles of multiplicity, co-existing and interdependency, think-do, simple, holistic, integration, timely, inspiration and universal free of political ideology that focuses on the participant development towards the absolute happiness of the people of Thailand. Keywords for the success of Sufficiency Economy Development Theory are self-reliance, moderation, resilience, inner dynamic, perseverance and knowledge. This theory is an approach to life and conduct which can be applicable to every level from individual through family, community and nation to the management of the world. It is adopted by the United Nations for application in the countries that confronting to de-communitization problems.

บทนำ

ในทัศนะของข้าพเจ้า **การพัฒนาชุมชน** หมายถึง การทำให้เกิดความเจริญอย่างถูกต้องตามกฎหมายชาติ เป็นกระบวนการเพิ่มความสามารถของคนในการที่จะปรับปรุงคุณภาพชีวิตของตนเองอย่างต่อเนื่อง ด้วยวิธีการต่าง ๆ เพื่อเพิ่มศักยภาพในการพึ่งตนเองและจัดการตนเอง ในการสร้างสรรค์ความเป็นชุมชน หรือองค์รวมของความสัมพันธ์อันเกื้อกูล มีเมตตาไมตรีกับคนอื่น กับธรรมชาติกายภาพ ดิน น้ำ ลม ไฟ สัตว์อื่น สิ่งอื่นสรรพสิ่ง สรรพสาร และกับธรรมชาติส่วนที่มีอำนาจเหนือมนุษย์หรือสิ่งเหนือธรรมชาติ

ในประเทศไทย **การพัฒนาชุมชน** ตามความเข้าใจโดยทั่วไปหมายถึง **การพัฒนาชนบท** ซึ่งชนบทในสายตาของนักพัฒนาในภาครัฐเมื่อก่อนนั้น คือพื้นที่และกลุ่มคนส่วนที่ยังไม่มีความเจริญทางด้านเศรษฐกิจ ไม่มีความเท่าเทียมกับเมืองในด้านวัตถุและปัจจัยอำนวยความสะดวก

สะดวกขั้นพื้นฐาน ประชากรมีการศึกษาในระดับน้อย หรือไม่มีการศึกษา ยากจน อ่อนแอ เจ็บป่วยง่าย ไม่แข็งแรง และในภาพรวมชนบทถูกมองเป็นภาพเดียวกันทั้งประเทศว่าคือ **ส่วนที่ยังไม่ทันสมัย**

นักปกครอง นักการทหาร นักพัฒนาเศรษฐกิจ ในช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 ได้รับเอาแนวทางการพัฒนาเพื่อก้าวไปสู่ความทันสมัยตามแบบประเทศในยุโรปและอเมริกา มาเป็นต้นแบบทางความคิดในการพัฒนาประเทศไทย เห็นได้จากการพัฒนาตลอดระยะเวลา 40 ปี ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 1-8 (พ.ศ. 2504-2544) มีปรัชญาและยุทธศาสตร์การพัฒนาแนวทางเดียว คือ **การทำให้ประเทศไทยมีความทันสมัยที่มุ่งเน้นการสร้างควมมั่งคั่งและความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจด้วยการพัฒนาอุตสาหกรรม การส่งเสริมการผลิตเพื่อการค้า และการส่งออกเป็นสำคัญ** โดยในกระบวนการพัฒนาได้จัดวาง **“คน”** ไว้ในสถานะที่เป็นปัจจัยทางการผลิตอย่าง

หนึ่ง เรียกว่า “**ทรัพยากรมนุษย์**” คนส่วนใหญ่ของประเทศไม่ได้มีส่วนร่วมในการกำหนดแนวทาง จัดทำ แผนพัฒนา และไม่ได้มีส่วนร่วมในการพัฒนาอย่างเป็นรูปธรรม โดยเฉพาะการพัฒนาชนบทในหัวเวลานั้น เป็นการนำเอาปัจจัยความทันสมัยจากภายนอกเข้าไปใส่ให้ชุมชน เป็นการพัฒนาจากภายนอกมากกว่าการพัฒนาจากภายในชุมชนเอง

คำปรารภในปฐมบทของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 8 (พ.ศ. 2540-2544) ชี้ให้เห็นถึงผลกระทบของการพัฒนาตามแนวทางดังกล่าวว่าเป็นเหตุปัจจัยให้ประเทศไทยตกอยู่ในสภาวะ “**เศรษฐกิจดี สังคมมีปัญหา การพัฒนาไม่ยั่งยืน**” สรุปสถานการณ์ทางเศรษฐกิจและสังคมของประเทศไทยที่เป็นผลจากการพัฒนาในช่วง 4 ทศวรรษนั้นว่า

- (1) ประเทศไทยประสบความสำเร็จเป็นอย่างดีในการพัฒนาเศรษฐกิจ ฐานะทางการเงินการคลังของประเทศมีความมั่นคง ได้รับการยอมรับจากนานาประเทศ มีการลงทุนภาครัฐด้านโครงสร้างพื้นฐานและบริการพื้นฐานทางสังคมอย่างต่อเนื่อง ทำให้คนไทยมีรายได้ ฐานะความเป็นอยู่ และคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นมาโดยตลอด
- (2) แม้ว่าประเทศไทยจะประสบความสำเร็จในการสร้างความเจริญเติบโตและความมั่งคั่งทางเศรษฐกิจ แต่ความเจริญและความมั่งคั่งยังกระจุกตัวอยู่ในภาคเมืองและปริมณฑล รายได้ต่อหัวของคนในเมืองสูงกว่าคนในชนบทหลายเท่า ปรากฏการณ์เช่นนี้มีผลกระทบต่อคุณภาพชีวิตของคนไทยในระยะยาว
- (3) คนไทยส่วนใหญ่ได้รับการโครงสร้างพื้นฐานและบริการพื้นฐานทางสังคมมากขึ้นในระดับที่น่าพอใจ
- (4) สังคมไทยมีความเป็นวัตถุนิยมมากขึ้น เกิดความย่อหย่อนในทางศีลธรรม-จริยธรรม ขาดระเบียบ

วินัย เกิดการเอารัดเอาเปรียบ วิถีชีวิตและค่านิยมดั้งเดิมเสื่อมหายไป ระบบครอบครัว ชุมชนและวัฒนธรรมท้องถิ่นล่มสลาย ชุมชนเมืองมีความแออัด สภาพแวดล้อมเสื่อมโทรม เกิดโรคภัยไข้เจ็บใหม่ ๆ ที่มากับกระบวนการพัฒนา เกิดอุบัติเหตุและอุบัติเหตุเพิ่มขึ้น

- (5) ทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมธรรมชาติเสื่อมโทรมลง และลดน้อยลง ป่าไม้ถูกทำลายลดลงอย่างรวดเร็ว ที่ดินเสื่อมคุณภาพ คุณภาพอากาศเลวลง การพัฒนาที่ผ่านมาไม่ได้คำนึงถึงต้นทุนและการจัดการทรัพยากรธรรมชาติที่ดีพอ รวมทั้งมองข้ามการพัฒนาคุณค่าความเป็นคน ละเลยภูมิปัญญาท้องถิ่นและวิถีชีวิตบนพื้นฐานของความเป็นไทย

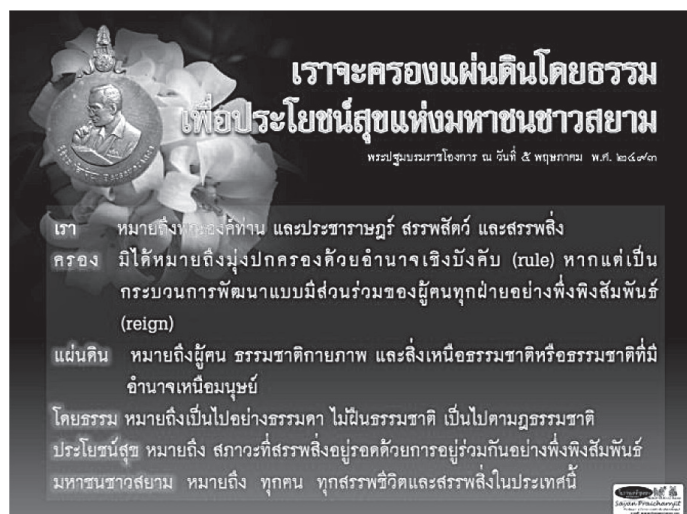
ผลของการพัฒนาประเทศไทยตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 1-8 ชี้ให้เห็นว่าความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ ความก้าวหน้า การขยายตัวทางอุตสาหกรรม และการเร่งก่อสร้างระบบสาธารณูปโภค สาธารณูปการ ไม่ได้ทำให้คนไทยและสังคมไทยส่วนใหญ่มีความสุข มีคุณภาพชีวิตที่ดีอย่างทั่วถึงและยั่งยืน วัฒนธรรม วิถีชีวิต ความสัมพันธ์ที่เรียบง่ายงดงามที่สืบเนื่องมาเป็นระยะเวลายาวนานในสังคมไทยได้เปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว พร้อม ๆ กับเกิดความเสื่อมโทรมของทรัพยากรธรรมชาติ การสังสมและเพิ่มขึ้นของสภาวะที่เป็นพิษอย่างรวดเร็ว เกิดความไม่มั่นคงในระบบครอบครัว ชุมชนและสังคม ความเจริญและความมั่งคั่งทางเศรษฐกิจส่วนใหญ่หรือเกือบทั้งหมดยังกระจุกตัวอยู่ในมหานคร เขตปริมณฑลและเมืองใหญ่ ๆ มีความแตกต่างสูงมากในเรื่องรายได้ต่อหัวของประชากรในกรุงเทพฯ และประชากรในชนบท ทำให้เกิดปรากฏการณ์สภาวะความยากจนเชิงเทียบ (Relative Poverty) สูงขึ้นอย่างเห็นได้ชัด ซึ่งปรากฏการณ์ความเสื่อมทางสังคมและธรรมชาติในข้อ (4) และ (5) ดังกล่าวยังขยายผลต่อเนื่องมาจนถึงทุกวันนี้

ผู้นำทางปัญญาการพัฒนาชุมชน

แม้ว่าจะมีปัญหามากมายในการพัฒนาประเทศ แต่คนไทยและสังคมไทยยังโชคดีที่มีผู้นำประเทศ และผู้นำทางปัญญาจำนวนหนึ่งได้พบสาเหตุและเข้าใจสภาพปัญหาที่เกิดขึ้น และได้มองเห็นภาพจริงว่าชนบทที่เป็นพื้นที่ส่วนใหญ่ของประเทศไทย มีความสำคัญในฐานะที่เป็นฐานการผลิตในภาคเกษตรกรรม มีความหลากหลายเป็นชุมชนที่ประกอบด้วยองค์รวมของความสัมพันธ์ที่ก่อสานกันขึ้นมาอย่างเป็นระบบตามธรรมชาติ ชนบทแต่ละพื้นที่มีโครงสร้างทางเศรษฐกิจที่สัมพันธ์แนบแน่นกับโครงสร้างทางสังคม มีแบบแผนทางวัฒนธรรมเฉพาะตัว เป็นไปตามสภาวะปัจจัยทางกายภาพ ทางภูมิศาสตร์ วัฒนธรรม ประเพณี ระบบการผลิต ชุมชนชนบทแต่ละแห่งมีรูปแบบและวิธีการปฏิสัมพันธ์กับปัจจัยภายนอกแตกต่างกันออกไป ไม่เหมือนกันหรือเป็นภาพเดียวกันทั้งหมด ดังเช่นที่เคยรับรู้กันในหมู่นักปกครองและนักวางแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมในระยะเวลาที่ผ่านมา ดังนั้นการพัฒนาประเทศไทยจึงต้องสร้างความเข้มแข็งให้กับชนบทในแต่ละภูมิภาคไปพร้อม ๆ กับการสร้างความทันสมัยในภาคเมือง แต่ไม่ใช่ในรูปแบบและวิธีการเดียวกัน

ผู้นำทางปัญญาที่สำคัญและทรงอิทธิพลต่อการพัฒนาชุมชนในประเทศไทยมากที่สุดที่สุดในระยะ 70 ปีที่ผ่านมา ได้แก่ พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช หรือในหลวงรัชกาลที่ 9 ของมหาชนชาวสยาม พระองค์ทรงเป็นนักพัฒนาที่ให้ความสำคัญกับชนบทมากที่สุด ทรงออกไปสัมผัสโดยตรงกับชนบททั่วประเทศไทย ทรงเห็นปัญหาและศักยภาพของชนบททั่วทุกภูมิภาค ทรงพยายามเสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับชนบทมาอย่างต่อเนื่อง

พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช ทรงเป็นพระมหากษัตริย์นักพัฒนาที่สมควรได้รับพระสมัญญานามว่า **พัฒนมหาราชา : The Great Development King** อย่างแท้จริง เพราะตลอดระยะเวลา 70 ปีที่ทรงครองราชย์ (9 มิถุนายน 2489-13 ตุลาคม 2559) พระองค์ทรงให้ความสำคัญกับงานพัฒนาชุมชน สังคม และวัฒนธรรมทุกมิติเป็นลำดับสืบมา เห็นได้ชัดเจนจากพระปฐมบรมราชโองการ “เราจะครองแผ่นดินโดยธรรม เพื่อประโยชน์สุขแห่งมหาชนชาวสยาม” ที่มีสาระ ความหมาย วิธีการ และเป้าหมายเกี่ยวข้องกับเรื่องการพัฒนาชุมชนโดยตรง

ข้าพเจ้าถอดรหัสเรื่องการพัฒนาในพระปฐมบรมราชโองการ พบว่า พระองค์ทรงใช้คำว่า เรา (We) แทนผู้ที่ทำการพัฒนาซึ่งมิได้หมายถึงพระองค์ท่านเพียงพระองค์เดียว หากแต่หมายรวมถึงประชาราษฎร์ทุกคนในประเทศสยามที่ต้องเข้าไป มีส่วนร่วม (participate) ในการ ครอง (reign) หรือ อยู่ร่วมกัน ทำการพัฒนาร่วมกันอย่างพึ่งพิงสัมพันธ์ (living & working together interdependently) ร่วมกันพัฒนาสิ่งที่เรียกว่า แผ่นดิน ที่หมายถึง ผู้คน ธรรมชาติ กายภาพ และธรรมชาติส่วนที่มีอำนาจเหนือมนุษย์หรือสิ่งเหนือธรรมชาติ ให้มีความสัมพันธ์กันอย่างสอดคล้องกับวิถีธรรมชาติ หรือ โดยธรรม (righteously, with the righteousness) มีหลักอิทัปปัจจยตาธรรมและกฎธรรมชาติปฏิเสธสมุพบาทกำกับ ไม่ฝืนธรรมชาติ เพื่อให้บรรลุเป้าหมายเชิงกระบวนการที่ทรงเรียกว่า ประโยชน์สุข (absolute happiness) หรือ ความเป็นชุมชนชั้นสูง (high order of the common) หมายถึง สภาวะการอยู่รอดอย่างสันติสุขของบุคคลที่เกิดจากการอยู่ร่วมกันอย่างสันติภาพ เกื้อกูล พึ่งพิงสัมพันธ์กับธรรมชาติกายภาพและสิ่งเหนือธรรมชาติ ซึ่งทรงให้ความสำคัญแก่คนผู้ที่จะเป็นทั้งผู้นำในการพัฒนาและผู้ได้รับผลของการพัฒนาโดยตรง คือ มหาชนชาวสยาม

นอกจากนี้พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช ได้พระราชทานเรื่อง คุณธรรมอันเป็นที่ตั้งของความรักและความสามัคคี สำหรับเป็นวิธีปฏิบัติทางการพัฒนาชุมชนและวัฒนธรรม ไว้ในพระราชดำรัสในวโรกาสเสด็จออกมหาสมาคม ณ สหบัญชร พระที่นั่งอนันตสมาคม เมื่อวันที่ 9 มิถุนายน พ.ศ. 2549 และวันที่ 5 ธันวาคม พ.ศ. 2555 ทรงเน้นว่า ความเมตตาปรารถนาดี เป็นเหตุปัจจัยสำคัญที่สุดในการสร้างความเป็นปรองดองสามัคคี มีวัฒนธรรม และความเป็นชุมชน และสิ่งที่มีความหมายเดียวกันกับคำว่า ชุมชน ในพระปฐมบรมราชโองการ และพระราชดำรัสทั้งสองครั้ง

ดังกล่าว ก็คือ มหาชนที่มีคุณธรรม หรือ มหาชนที่มีคุณธรรมอันเป็นที่ตั้งของความรักและความสามัคคี

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช มีพระราชดำรัสแนะนำแนวคิดและวิถีปฏิบัติที่เรียกว่า คุณธรรมที่เป็นที่ตั้งของความรักความสามัคคี 4 ประการ เพื่อใช้ในการสร้างความเป็นชุมชน พระราชทานแก่มหาสมาคมและพสกนิกรชาวไทย ณ สหบัญชร พระที่นั่งอนันตสมาคม เมื่อวันที่ 9 มิถุนายน พุทธศักราช 2549 และเมื่อวันที่ 5 ธันวาคม พุทธศักราช 2555 ความว่า

พระราชดำรัส เมื่อวันที่ 9 มิถุนายน 2549

ข้าพเจ้ามีความยินดีเป็นอย่างยิ่ง ที่ได้มาอยู่ในท่ามกลางมหาสมาคม พร้อมพรั่งด้วยบุคคลจากทุกสถาบันในชาติ ตลอดจนประชาชนชาวไทย ขอขอบใจในคำอวยพร และการเฉลิมฉลองยิ่งใหญ่ที่ทุกคนตั้งใจจัดให้ ข้าพเจ้าเป็นพิเศษ รัฐบาลได้จัดงานครั้งนี้ ได้เรียบร้อยและงดงาม น้ำใจไมตรีของประชาชนชาวไทยที่ร่วมกันแสดงออกทั่วประเทศ มีทั้งที่พร้อมเพรียงมากันในวันนี้ น่าปลาบปลื้มใจมาก เพราะแต่ละคนได้แสดงออก และตั้งใจด้วยความหวังดีจากใจจริง จึงขอขอบใจทุก ๆ คน

จิตใจที่เปี่ยมไปด้วยความปรารถนาดี และความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของทุกคน ทุกฝ่าย ทำให้ข้าพเจ้าเห็นแล้วมีกำลังใจมากขึ้น นึกถึงคุณธรรมที่เป็นที่ตั้งของความรัก ความสามัคคี ทำให้คนไทยเราสามารถร่วมมือร่วมใจกันรักษา และพัฒนาชาติบ้านเมืองให้เจริญรุ่งเรืองสืบต่อกันไปได้ตลอดรอดฝั่ง

1. ประการแรก คือ การที่ทุกคนคิด พูด ทำ ด้วยความเมตตา มุ่งดี มุ่งเจริญต่อกัน

2. ประการที่สอง คือ การที่แต่ละคนต่างช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ประสานงาน ประสานประโยชน์กัน ให้งานที่ทำสำเร็จผล ทั้งแก่ตน แก่ผู้อื่นและประเทศชาติ

3. ประการที่สาม คือ การที่ทุกคนปฏิบัติตนอยู่ในความสุจริต ในกฎกติกา และในระเบียบแบบแผนโดยเท่าเทียมเสมอกัน

4. ประการที่สี่ คือ การที่ต่างคนต่างพยายามทำความคิด ความเห็นของตนให้ถูกต้องเที่ยงตรง และมั่นคงอยู่ในเหตุในผล หากความคิด จิตใจ และประพฤติปฏิบัติที่ลงรอยเดียวกันในการพิธีที่เจริญนี้ ยังมีพร้อมมูลอยู่ในกายในใจของคนไทย ก็มั่นใจได้ว่า ประเทศชาติไทยจะดำรง มั่นคงอยู่ตลอดไปได้

จึงขอให้ท่านทั้งหลายในมหาสมาคมนี้ ทั้งประชาชนชาวไทยทุกหมู่เหล่า ได้รับความจิตใจ และคุณธรรมนี้ไว้ให้เหนียวแน่น และถ่ายทอดความคิดจิตใจนี้กันต่อไปอย่าให้ขาดสาย เพื่อให้ประเทศชาติของเรา ดำรงยืนยาวอยู่ด้วยความร่มเย็นเป็นสุข ทั้งในปัจจุบันและภายหน้า

ขออำนาจคุณพระศรีรัตนตรัยและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ในสากล จงคุ้มครองรักษาประเทศไทยให้ปลอดภัยจากภัยอันตรายทุกสิ่ง และอำนวยความสุขความเจริญสุขสวัสดิ์ให้เกิดมีแก่ประชาชนชาวไทยทุกคน.

พระราชดำรัส เมื่อวันที่ 5 ธันวาคม 2555

คำอวยพร และคำปฏิญาณสัญญา ที่ทุกท่านได้กล่าวนั้น เป็นที่ประทับใจมาก ขอขอบใจท่านทั้งหลาย ตลอดจนประชาชนชาวไทยทุกคนที่พร้อมกันมาด้วยความปรารถนาดี และไม่ตรีจิต ความปรารถนาดี และความพร้อมเพรียงกันของทุกท่าน อย่างที่ได้เห็นในวันนี้ ทำให้ข้าพเจ้าปลื้มใจ มีกำลังใจมากขึ้น ด้วยความเชื่อเสมอว่าความเมตตาปรารถนาดีของท่านต่อกันนี้ เป็นปัจจัยอย่างสำคัญที่จะทำความพร้อมเพรียงให้เกิดขึ้น มีขึ้น ทั้งในหมู่คณะและในชาติบ้านเมือง และถ้าคนไทยเรายังมีคุณธรรมข้อนี้ประจำอยู่ในจิตใจ ก็จะมีหวังได้ว่าบ้านเมืองไทยไม่ว่าจะอยู่ในสถานการณ์ใด ๆ ก็คงอยู่รอดปลอดภัย และดำรงมั่นคงต่อไปได้ตลอดรอดฝั่งอย่างแน่นอน ขออำนาจแห่งคุณพระศรีรัตนตรัยและ

สิ่งศักดิ์สิทธิ์ จงคุ้มครองท่านและชาติไทย ให้มีแต่ความผาสุกร่มเย็น ยั่งยืนไป.

สาระสำคัญของคุณธรรมอันเป็นที่ตั้งของความรักความสามัคคี 4 ประการ ในพระราชดำรัสที่อัญเชิญมาข้างต้นนั้น เป็นคุณลักษณะสำคัญของ **ความเป็นชุมชน** ที่มีความหมายครอบคลุมทั้งวิธีการและเป้าหมาย (means to an end) ทางการพัฒนาชุมชน หรือการทำนุบำรุงชุมชนให้เจริญที่เหมาะสมสำหรับทุกกลุ่มคนมิใช่แต่เฉพาะคนไทยเท่านั้น ดังนั้น แนวพระราชดำริเรื่อง **คุณธรรมอันเป็นที่ตั้งของความรักความสามัคคี 4 ประการ** จึงเป็นแนวคิดทางทฤษฎีสำคัญทางการพัฒนาชุมชนในระดับสากล ที่ใคร ๆ ก็นำไปใช้ได้

เศรษฐกิจพอเพียง

เป็นทฤษฎีการพัฒนาชุมชนที่มีวิธีคิดแบบองค์รวม มีวิธีปฏิบัติอย่างบูรณาการ

พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช ทรงงานพัฒนาชุมชน สังคม และวัฒนธรรมด้วยพระองค์เองมาโดยตลอดระยะเวลาที่ทรงครองราชย์ พระองค์รู้จักสภาพภูมิศาสตร์ทางภูมิประเทศ และสภาพภูมิศาสตร์ทางสังคมวัฒนธรรมของประเทศไทยโดยละเอียดลึกซึ้งทุกแง่มุม ทรงเห็นปัญหา สาเหตุของปัญหา รวมทั้งศักยภาพในการแก้ปัญหาต่าง ๆ ด้วยการเรียนรู้จากภาคสนาม ทรงคิดค้นวิธีแก้ปัญหาที่มีประสิทธิภาพ พระราชทานให้ภาคส่วนต่าง ๆ ในสังคมไทยนำไปปฏิบัติเป็นผลดีแก่ประเทศชาติและพสกนิกร ทรงกำหนดยุทธศาสตร์การพัฒนา **คน ชุมชน สังคม และวัฒนธรรม** ในลักษณะที่มิได้มุ่งเน้นเพียงด้านใดด้านหนึ่งอย่างที่ดำเนินการกันในการพัฒนาโดยทั่วไป หากแต่ทรงเน้นย้ำให้มองอย่างรอบด้านในลักษณะองค์รวม (holistic) สามารถแก้ไขปัญหาทุก ๆ อย่างทุก ๆ ด้านไปพร้อม ๆ กัน อย่างเชื่อมโยงกันแบบสมานฉันท์ เกื้อกูลและพึ่งพิงสัมพันธ์กัน (interdependence)

ในด้านความคิดทฤษฎีการพัฒนาและการพัฒนาชุมชนนั้น มีพระราชดำรัสที่พระราชทานแก่ผู้เกี่ยวข้องในการดำเนินงานโครงการพัฒนาอันเนื่องมาจากพระราชดำริหลายคราวที่แสดงให้เห็นถึงพระอัจฉริยภาพทั้งในฐานะนักวิชาการ และนักปฏิบัติการ เป็นพระราชดำรัสที่ผ่านกระบวนการศึกษาวิจัย วิเคราะห์และสังเคราะห์แนวคิด สร้างสมมติฐาน ทดสอบสมมติฐาน และนำผลการศึกษาไปสู่ขั้นตอนการปฏิบัติได้อย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผลมาแล้วทั้งสิ้น

แนวคิดทฤษฎีและรูปแบบการปฏิบัติงานในการพัฒนาชุมชน สังคม และวัฒนธรรมของพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชฯ ได้แก่ **แนวพระราชดำริเศรษฐกิจพอเพียง (Sufficiency Economy)** ที่ทรงสร้างสรรค์และปฏิบัติพัฒนามาตั้งแต่นั้นขึ้นครองราชย์ และได้มีส่วนสำคัญอย่างยิ่งในการแก้ปัญหาในห้วงเวลาที่ประเทศไทยประสบภาวะวิกฤตทางเศรษฐกิจอย่างร้ายแรงเมื่อสองทศวรรษที่ผ่านมาได้เป็นอย่างดี

สภาวะวิกฤตทางเศรษฐกิจ “ต้มยำกุ้ง” ในปี พ.ศ. 2540 ก่อให้เกิดความเดือดร้อนแก่พสกนิกรส่วนใหญ่ไม่เพียงแต่เฉพาะชาวไร่ชาวนา และผู้ยากไร้ด้อยโอกาสเท่านั้นที่ได้รับผลกระทบอย่างรุนแรงเพิ่มขึ้น แม้แต่ผู้ที่จบการศึกษาจากมหาวิทยาลัย มีงานทำในบริษัท ธนาคาร สถาบันการเงิน โรงงานอุตสาหกรรม และภาคบริการ ต่างก็ได้รับผลกระทบ เกิดภาระหนี้สิน ไม่มีงานทำ ไม่มีเงินใช้จ่ายในครอบครัว และเกิดความไม่มั่นคงทางจิตใจระส่ำระสายทั่วไป ประเทศชาติตกอยู่ในสภาวะที่สิ้นหวัง มองเห็นกันแต่ทางที่จะล้มละลาย มีคนจำนวนไม่น้อยที่ไม่มีทางออกถึงกับตัดสินใจฆ่าตัวตาย เกิดความสลดเศร้าซึมกันอย่างไม่เคยมีมาก่อน

ในห้วงเวลานั้น พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมิได้ทรงนิ่งเฉย หากแต่ทรงรับเอาความทุกข์ยากอันหนักหน่วงนั้นมาเป็นพระราชภาระ พระองค์ได้มีส่วนสำคัญ

ในการคลี่คลายปัญหา เยียวยาจิตใจที่บอบช้ำของพสกนิกรด้วยการพระราชทานพระราชนิพนธ์เรื่อง **พระมหาชนก** เป็นการกระตุ้นเตือนเหล่าพสกนิกรที่กำลังอยู่ในภาวะวิตกกังวล สับสนระส่ำระสายและท้อแท้สิ้นหวัง ให้กลับมามีกำลังใจต่อสู้ฟันฝ่าอุปสรรคต่อไป นับว่าได้ทรงเห็นถึงปัญหาและความต้องการที่แท้จริงของพสกนิกร และแก้ไขได้อย่างทันท่วงที ซึ่งกิจกรรมเช่นนี้ถือได้ว่าเป็นขั้นตอนสำคัญลำดับแรกในการพัฒนาคน และการพัฒนาชุมชน สังคม และวัฒนธรรม ที่แท้จริง

เมื่อพสกนิกรเริ่มคลายกังวล และมีกำลังใจเข้มแข็งขึ้นบ้างแล้ว พระองค์ได้พระราชทานวิธีการแก้ปัญหาความเดือดร้อนเฉพาะหน้าของพสกนิกร และแนวทางการแก้ไขปัญหาด้านเศรษฐกิจและสังคมของประเทศไทยในระยะยาวด้วยการพระราชทาน**แนวพระราชดำริเศรษฐกิจพอเพียง (Sufficiency Economy)** และ**ทฤษฎีใหม่ทางการเกษตร (New Theory)** ให้ราษฎรและรัฐบาลนำไปปฏิบัติจนเกิดผลดีงามอย่างกว้างขวาง และเป็นที่ยอมรับกันทั่วไปทั้งในประเทศไทยและนานาชาติอารยประเทศว่า เป็น**แนวคิดทฤษฎีด้านการพัฒนาที่ทรงคุณค่าและจะเป็นแนวทางสำคัญสำหรับการพัฒนาของมนุษยชาติในอนาคต**

แนวพระราชดำริเศรษฐกิจพอเพียง มิใช่เป็นเพียงปรัชญาหรือแนวคิดเชิงนามธรรมลอย ๆ แต่เป็น **ทฤษฎีทางการพัฒนา (Development Theory)** ที่มีทั้งปรัชญา (Philosophy) เป้าหมายสูงสุด (Ends) หลักการ (Principles) และวิธีการเชิงกระบวนการ (Means) ที่ผ่านการศึกษาวิจัย ทดลอง และสังเคราะห์ด้วยการปฏิบัติจริงอย่างต่อเนื่องจนเห็นผลสัมฤทธิ์ที่ลงตัวสามารถนำไปใช้ได้ทั่วไปในทุก ๆ กลุ่มชน ทุกศาสตร์ทุกสาขาวิชา เพื่อจุดมุ่งหมายเดียวกัน คือ การพัฒนาหรือทำนุบำรุงชุมชนให้เจริญ

แนวพระราชดำริเศรษฐกิจพอเพียง เป็นทฤษฎีการพัฒนาสากล ที่เป็นผลได้จากการทดลองปฏิบัติ

พัฒนาอย่างเข้มข้นของพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช มีวิธีคิดองค์รวมและมีแนวปฏิบัติอย่างบูรณาการ ให้ความสำคัญกับการพัฒนาในระดับที่เป็นส่วนที่เล็ก ๆ ของสังคม หรือจุลภาค (micro development approach) คือ ปัจเจก ครอบครัว กลุ่ม และชุมชน แตกต่างจากทฤษฎีการพัฒนาระบบหลักที่เน้นการพัฒนาในระดับมหภาค (macro development approach) ไปพร้อมกันด้วยวิธีการเดียวกัน

แนวพระราชดำริเศรษฐกิจพอเพียง ได้รับการยอมรับจากองค์การสหประชาชาติว่าเป็นทฤษฎีการพัฒนาที่ทรงคุณค่าสำหรับโลก ดังประจักษ์ในคำกล่าวของนายโคฟี อันนัน เลขาธิการสหประชาชาติ (ในเวลานั้น) ในการอภิปราย ณ กระทรวงการต่างประเทศ กรุงเทพฯ เมื่อครั้งที่เดินทางมาเข้าเฝ้าฯ ทูลเกล้าฯ ถวายรางวัลความสำเร็จสูงสุดด้านการพัฒนามนุษย์ (UNDP Human Development Lifetime Achievement Award) เมื่อเดือนพฤษภาคม พ.ศ. 2549 ว่า

As the world's 'Development King', His Majesty reached out to the poorest and the most vulnerable people of Thailand, listened to their problems, and empowered them to take their lives into their own hands. The King's 'visionary thinking' helped shape global development dialogue, he added.

His Majesty's 'sufficiency economy' philosophy emphasising moderation, responsible consumption and resilience to external shocks is of great relevance to communities everywhere during these times of rapid globalisation. 'The philosophy's 'middle path' approach strongly reinforces the United Nations' own advocacy of a people-centred and sustainable path toward human development.

นอกจากนี้นายโคฟี อันนัน ยังได้ประกาศราชสดุดีเฉลิมพระเกียรติคุณ ในพิธีทูลเกล้าฯ ถวายรางวัลดังกล่าว ณ พระราชวังไกลกังวล อำเภอหัวหิน จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ เมื่อวันที่ 26 พฤษภาคม พ.ศ. 2549 มีผู้แปลเป็นภาษาไทย ความทั้งหมดมีดังนี้

สหประชาชาติมีความปลาบปลื้มยินดีในเกียรติยศอันยิ่งใหญ่ ที่ได้พระราชทานพระบรมราชวโรกาสให้เข้าเฝ้าฯ ทูลเกล้าฯ ถวายรางวัล “ความสำเร็จสูงสุดด้านการพัฒนามนุษย์” ซึ่งเป็นรางวัลชั้นแรกของโครงการพัฒนาแห่งสหประชาชาติ (UNDP) จัดทำขึ้นเพื่อร่วมเฉลิมพระเกียรติในโอกาสแห่งการเฉลิมฉลองสิริราชสมบัติครบหกสิบปี

ใต้ฝ่าละอองธุลีพระบาท ได้ทรงมุ่งมั่นบำเพ็ญพระราชกรณียกิจนานัปการ เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตที่ดีของปวงชนชาวไทยอยู่เป็นนิจสืบ เป็นที่ประจักษ์แก่สายตาชาวโลก จึงต่างกล่าวขานพระนามพระองค์ว่า ทรงเป็น “พระมหากษัตริย์นักพัฒนา” ใต้ฝ่าละอองธุลีพระบาทมีพระราชหฤทัยเปี่ยมล้นด้วยพระเมตตาต่อพสกนิกรผู้ยากไร้และผู้ด้อยโอกาส โดยไม่ทรงแบ่งแยกสถานะ ศาสนา ชาติพันธุ์ หรือหมู่เหล่า ทรงสดับรับฟังปัญหาความทุกข์ยากของราษฎรและพระราชทานแนวทางการดำรงชีวิตเพื่อให้ประชาชนของพระองค์สามารถพึ่งตนเองได้อย่างเข้มแข็งและยั่งยืน

โครงการในพระราชดำริต่าง ๆ เพื่อพัฒนาชนบทมีจำนวนมากมายและมีอานุภาพได้ ส่งผลต่อการสร้างสรรค์ความรู้และนวัตกรรมที่เอื้อต่อความก้าวหน้าในการพัฒนา ยังประโยชน์ให้แก่พสกนิกรทั่วหล้า อาทิ โครงการที่มุ่งเน้นการเกษตรขนาดเล็กด้วยเทคโนโลยีที่เหมาะสม โครงการที่มีการอนุรักษ์และใช้ประโยชน์จากทรัพยากรน้ำอย่างยั่งยืน รวมทั้งโครงการป้องกันและบรรเทาความเดือดร้อนจากน้ำท่วมและภัยแล้ง

ด้วยพระปรีชาสามารถในการเป็นนักคิดของใต้ฝ่าละอองธุลีพระบาท และคุณูปการต่อการพัฒนายั่งยืน

ทำให้นานาประเทศตื่นตัวในการปรับปรุงการพัฒนาอย่างยั่งยืนภายใต้แนวคิดใหม่ ด้วยพระมหากรุณาธิคุณของใต้ฝ่าละอองธุลีพระบาทที่มีต่อประชาราษฎร์ ที่ได้พระราชทานปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ซึ่งชี้ถึงแนวทางการพัฒนาที่เน้นความสมดุล ความพอประมาณ ความมีเหตุผล สำนึกในคุณธรรมและการมีภูมิคุ้มกันในตัวที่ดีพอที่จะต้านทานและลดผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ จากกระแสโลกาภิวัตน์ ด้วยปรัชญาดังกล่าวนี้นี้ สหประชาชาติจึงมุ่งเน้นเพียรพยายามและส่งเสริมการพัฒนาคน ให้มีความสำคัญต่อความอยู่ดีมีสุขของประชาชนเป็นเป้าหมายศูนย์กลางในการพัฒนา

รางวัลความสำเร็จสูงสุดด้านการพัฒนามนุษย์นี้ ข้าพระพุทธเจ้าทั้งหลายมีปณิธานที่จะส่งเสริมประสบการณ์และนำแนวทางการปฏิบัติในการนำปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงอันทรงคุณค่าอย่างหาที่สุดมิได้ของพระองค์ท่านมาช่วยจุดประกายแนวความคิดในปรัชญาดังกล่าวสู่นานาชาติต่อไป ในโอกาสนี้ ข้าพระพุทธเจ้ามีความปลื้มปิติและภาคภูมิใจ หูลเกล้าฯ ถูละหม่อมถวายรางวัลความสำเร็จสูงสุดด้านการพัฒนามนุษย์ แด่ใต้ฝ่าละอองธุลีพระบาท.

แนวพระราชดำริเศรษฐกิจพอเพียง ประกอบด้วยหลักยึดสำหรับปฏิบัติ 3 เรื่องใหญ่ และสิ่งสนับสนุนให้สำเร็จ ที่รู้จักกันในนาม “3 ห่วง 2 เงื่อนไข” ได้แก่

1. **ความพอประมาณ** หมายถึง การดำเนินงานพัฒนาไปตามทางสายกลาง มีความพอเหมาะพอดี สมตัว ไม่เกินตัว สมดุล ไม่วิกฤต ไม่ขาด ไม่เกินจนเหลือล้นพึ่งตัวเองได้ ไม่เบียดเบียนตัวเองและผู้อื่น
2. **ความมีเหตุผล** หมายถึง การดำเนินการด้วยความรอบคอบระมัดระวัง ไม่ประมาท มีเหตุผลสมควรแสดงถึงความจำเป็นที่ต้องทำเช่นนั้น เป็นตามเหตุปัจจัยอย่างเหมาะสมสอดคล้องกับกฎธรรมชาติเรื่องการฟังฟังสัมพันธ์
3. **การมีภูมิคุ้มกัน** หมายถึง ต้องทำให้มีหลักประกัน มีทางเลือก มีทางออก ไม่มีความเสี่ยงที่จะทำให้ล้มเหลวหรือทำให้เกิดวิกฤตเพราะขาดสมดุลและขาดทางเลือก สามารถเผชิญกับปัจจัยที่รุกรานจากภายนอกได้อย่างมั่นคง รู้เท่าทัน ไม่หวั่นไหว

แนวพระราชดำริเศรษฐกิจพอเพียง ในฐานะที่เป็น ทฤษฎีการพัฒนา มีสิ่งสนับสนุนหลักที่ช่วยให้เกิดความ สำเร็จอย่างยั่งยืนในการพัฒนา 2 ประการ ได้แก่

1. ความรู้ หมายถึง รู้ว่าอะไรเป็นอะไร รู้ความจริง เรื่องธรรม ธรรมชาติ กฎธรรมชาติ การทำหน้าที่ตาม กฎธรรมชาติ ผลของการปฏิบัติหน้าที่ตามกฎธรรมชาติ รู้หลักธรรมในการเป็นมนุษย์ รู้เป้าหมายของการเป็น มนุษย์ รู้วิทยาการ รู้เทคนิควิธีการที่เหมาะสมในการ ปฏิบัติพัฒนา รวมเรียกว่า **รู้ธรรม**

2. คุณธรรม หมายถึง เมื่อรู้ธรรมแล้วก็ต้องมีธรรม ใช้ธรรมเป็นสิ่งที่กำกับควบคุมการปฏิบัติพัฒนา การสร้างสรรค์องค์รวมของความสัมพันธ์อันเกื้อกูลกับ คนอื่น สัตว์อื่น สิ่งอื่นอยู่เสมอ คุณธรรมสำคัญ ที่สนับสนุนให้ประสบความสำเร็จในการปฏิบัติพัฒนา อย่างยั่งยืน คือ คุณธรรมแห่งความพอ จริยธรรมแห่ง ความเพียร การมีเมตตาไมตรี และความรักความสามัคคี ทำนุบำรุงกันและกันอย่างพึ่งพิงสัมพันธ์ ดังที่ทรง ประกาศไว้ในพระปฐมบรมราชโองการ “เราจะครอง แผ่นดินโดยธรรม เพื่อประโยชน์สุขแห่งมหาชน ชาวสยาม”

กุศลลักษณะสำคัญทางทฤษฎีที่ถือเป็นหลักการ พัฒนาชุมชนสากล มีอยู่ในแนวพระราชดำริเศรษฐกิจ พอเพียง มีอยู่ 9 ประการ ได้แก่

1. หลากหลาย (multiple) เป็นแนวคิดที่พ้นจาก เพดานความคิดแบบตะวันตกซึ่งเคยมีอิทธิพลต่อทฤษฎี และวิธีปฏิบัติทางการพัฒนามาเป็นเวลานาน คือ ลักษณะความคิดแบบ เอกนิยม (Unitary, Singularity, Uniformity) และทวินิยม (Duality, Binary, Either-or, Polarity) แต่แนวพระราชดำริเศรษฐกิจพอเพียงเป็น พหุนิยม (Plurality, Multiplicity, Multiple) ยอมรับ และให้ความสำคัญกับความแตกต่างหลากหลายทาง วัฒนธรรมและธรรมชาติที่มีอยู่

2. ร่วมนำ (co-existing) ยอมรับและส่งเสริมการ ดำรงอยู่ร่วมกันของสรรพสิ่งที่แตกต่างกัน เน้นปรัชญา ของการพึ่งพิงสัมพันธ์ (interdependence) มีจริยธรรม ของความสามัคคีมีเมตตาต่อกัน เป็นการร่วมมือกันอย่าง สันติของสิ่งที่ขัดแย้งแตกต่างกัน สามารถแบ่งปันกันได้ ร่วมกันพึ่งพิงกันอย่างมีดุลยภาพ ไม่ครอบงำกัน เพิ่ม พลังงานภาพให้กันและกัน การเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลง เป็นไปได้ร่วมกันโดยไม่ต้องหักล้างกัน ก็สามารถเคลื่อน ไปได้โดยที่แต่ละภาคส่วนไม่ต้องสลายตัวลงไปทั้งหมด แต่สามารถคงรูปดำรงอยู่ร่วมกันได้อย่างเกื้อกูลและ พึ่งพิงสัมพันธ์

3. คิดและทำ (think & do) เป็นแนวคิดที่ปฏิบัติได้ ทำให้เห็นจริงได้ เป็นทฤษฎีที่ฝึกประสานเป็นเนื้อเดียว กับการปฏิบัติ ไม่ใช่ทฤษฎีล่อย ๆ มีการแนะนำให้ปฏิบัติ เป็นขั้นตอนจากขั้นพื้นฐานไปสู่ขั้นก้าวหน้า ซึ่งแบ่งเป็น ขั้นที่หนึ่ง ขั้นที่สอง และขั้นที่สาม

4. เรียบง่าย (simple) มีความเรียบง่าย ไม่ซับซ้อน เข้าใจง่าย คนโดยทั่วไปทุกระดับสามารถเข้าใจ เข้าถึง และนำไปปฏิบัติพัฒนาให้เห็นผลจริงได้

5. บูรณาการประสานทุกส่วน (integrating) เป็น ทฤษฎีที่นำเอาประสบการณ์ของประเทศไทย ลักษณะ สภาพแวดล้อม ลมฟ้าอากาศ การเปลี่ยนแปลงทาง ฤดูกาล วิถีชีวิต ฐานะทางเศรษฐกิจ สถานการณ์เฉพาะ หน้าและอนาคต รวมทั้งจุดเด่นของชีวิตความเป็นอยู่และ ระบบการผลิตของไทยมารวมกันขึ้นเป็นทฤษฎีการ พัฒนา โดยเน้นให้เห็นความสำคัญของ “น้ำ” ที่เป็น ปฐมปัจจัยของวัฏจักรแห่งการก่อเกิด จำเริญเติบโต เสื่อมสลายของสรรพชีวิต

6. ครบแก่ทุกสถานการณ์ (timely) เป็นแนวคิด การพัฒนาที่สมสมัย ได้จังหวะเหมาะในการกระตุ้นเตือน ให้ผู้มีบทบาทในการจัดทำและดำเนินการตามนโยบาย และแผนพัฒนาวัฒนธรรมชุมชนทั่วโลก ให้มีสติและ

ความระมัดระวังในการกำหนดแนวนโยบายและแผนการพัฒนา ไม่ให้ก่อปัญหาซ้ำรอยเดิมเช่นในอดีตที่ผ่านมา

7. องค์รวมรอบด้าน (holism) เป็นแนวคิดทฤษฎีที่แฝงไว้ด้วยปรัชญาในการดำรงชีพ และดำรงชาติ มิใช่เพียงทฤษฎีทางเศรษฐกิจด้านหนึ่งด้านใดโดยเฉพาะ แต่เป็นทฤษฎีแบบองค์รวม ประกอบด้วยหลายมิติ ส่งเสริมจริยธรรมแห่งความพอ (ethic of enough) ความพอเพียง (subsistence) แตกต่างไปจากปรัชญาและจริยธรรมของการพัฒนากระแสหลักที่มุ่งเน้นการเติบโตแบบไร้ขีดจำกัดและปราศจากคุณธรรม

8. บันดาลใจ (inspiringly) เป็นแนวคิดที่มีจริยธรรมแห่งความเพียร (perseverance) มีพยานภาพในการกระตุ้นหนุนเสริมให้ผู้ยากไร้มีพลัง เข้าใจความเป็นจริงแท้ ไม่มีปมด้อยหรือท้อแท้ถดถอยในโชคชะตา มีความสุขตามอัตภาพ เข้าใจหลักสันโดษ ไม่ถูกมองหรือถูกทับถมว่าเป็นผู้ด้อยพัฒนา เป็นผู้มีปัญหา หรือเป็นอุปสรรคของการพัฒนาดังเช่นที่เคยเป็นมาในอดีต

9. ไม่ใฝ่อุดมการณ์ (universal) เป็นแนวคิดที่มีความเป็นสากล ปลอดภัยจากเรื่องอุดมการณ์ทางการเมืองแบบแบ่งค่ายแยกขั้ว สามารถนำไปใช้ได้โดยปราศจากข้อข้องใจทางการเมือง เป็นผลดีกับประเทศที่มีปัญหาคล้ายกับประเทศไทย ทั้งในเอเชีย แอฟริกา ละตินอเมริกา และแม้ในโลกตะวันตก คุณลักษณะข้อนี้เป็นเรื่องสำคัญมาก เนื่องจากทฤษฎีทางวิทยาศาสตร์และทางสังคมโดยทั่วไปมักแยกออกจากกัน ในกรณีที่มีการอ้างว่าทฤษฎีบางทฤษฎีมีความเป็นวิทยาศาสตร์และมีความเป็นสากล แต่ทฤษฎีนั้นก็มีมิติทางอุดมการณ์และมีตรรกะอยู่ที่ต้องทำลายล้างกันด้วยความรุนแรง เพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงไปสู่สิ่งที่เชื่อว่าเป็นดีกว่า เพื่อคนจำนวนมากกว่าตามที่ทฤษฎีนั้น ๆ ได้อธิบาย วิเคราะห์และทำนายไว้ แต่แนวพระราชดำริเศรษฐกิจพอเพียงมีรากฐานอยู่บนเมตตาธรรมและจริยธรรมของการมีความพอดี ความพอเพียง อิงอยู่กับหลักธรรมของธรรมชาติ คือ เป็น

ระบบคิดที่เลียนแบบธรรมชาติที่สามารถสร้างดุลยภาพระหว่างสรรพสิ่งที่มีความแตกต่างหลากหลายได้ จึงมีความเป็นสากลที่มีอยู่คู่โลกมานานแล้ว อีกทั้งยังเป็นจริยธรรมแห่งความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติที่ไม่เบียดเบียนเอาชนะกันแบบทำลาย แต่เป็นการปรับตัวเข้าหากันอย่างอ่อนน้อมถ่อมตนอีกด้วย

เราช่วยเขาเพื่อให้เขาสามารถช่วยตนเองได้ต่อไป

การพัฒนาชุมชนตามแนวพระราชดำริเศรษฐกิจพอเพียง เป็นไปตามลำดับขั้นตอนตามความจำเป็น ทรงมุ่งช่วยเหลือ ปฏิบัติพัฒนาให้เกิดการพึ่งตนเองได้ของคนในชนบทเป็นหลัก โดยมีแนวทางการพัฒนาที่สำคัญ คือ

(1) **การระเบิดจากภายใน** การสร้างความเข้มแข็งให้ชุมชนด้วยการสร้างโครงสร้างพื้นฐานหลักที่จำเป็นต่อการผลิต อันจะเป็นรากฐานนำไปสู่การพึ่งตนเองได้ในระยะยาว โครงการพื้นฐานสำคัญที่พระราชทานให้ราษฎร คือ การพัฒนาแหล่งน้ำ เพื่อให้ราษฎรที่ต้องพึ่งพิงน้ำฝนได้มีน้ำใช้ในการผลิตและอุปโภคบริโภคได้ตลอดปี เมื่อชุมชนเข้มแข็งพร้อมดีแล้ว ก็มีการสร้างโครงสร้างพื้นฐานอื่น ๆ เพื่อยกระดับรายได้ของชุมชน เช่น เส้นทางคมนาคม เป็นการเตรียมชุมชนให้พร้อมต่อการติดต่อสัมพันธ์กับโลกภายนอกอย่างเป็นขั้นตอน แบบที่ทรงเรียกว่าการระเบิดจากข้างใน (development from inside, inside-out development)

(2) **มีตัวอย่างของความสำเร็จ** ให้ความรู้แก่ราษฎรในเรื่องการทำมาหากิน การทำการเกษตรโดยใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสม ทรงเน้นถึงความจำเป็นที่จะต้อง มีตัวอย่างของความสำเร็จให้ราษฎรได้เห็น และนำไปปฏิบัติได้เอง และทรงปรารถนาให้ตัวอย่างของความสำเร็จทั้งหลายได้กระจายออกไปสู่ท้องถิ่นต่างๆ ทั่วประเทศ

(3) เทคโนโลยีเรียบง่าย ได้ผลจริง การนำความรู้ด้านเทคโนโลยีการเกษตรที่เหมาะสมเข้าไปถึงมือชาวชนบทอย่างเป็นระบบและต่อเนื่อง ทรงเน้นย้ำในเทคโนโลยีการผลิตที่ชาวบ้านรับได้ จัดการได้เอง สามารถนำไปปฏิบัติได้ผลจริงโดยพึ่งพิงคนอื่นและภายนอกน้อยที่สุด

เพื่อให้แนวพระราชดำริด้านการพัฒนาดังกล่าวประสบความสำเร็จ และเป็นประโยชน์แก่ชาวชนบทอย่างแท้จริง ทรงใช้เทคนิควิธีการต่าง ๆ ที่เป็นกลยุทธ์ในการพัฒนาชุมชน ซึ่งได้แก่การ “เข้าใจ เข้าถึง พัฒนา”

๑ การพัฒนาโดยยึดปัญหาและสภาพแวดล้อมของแต่ละพื้นที่เป็นหลัก ทรงเน้นให้ความสำคัญกับความกระตือรือร้น รวมทั้งปัญหาและความต้องการของราษฎรในพื้นที่มากเป็นพิเศษ ดังจะเห็นได้จากพระราชดำรัสที่พระราชทานแก่ผู้เกี่ยวข้องกับการพัฒนาว่า “...การพัฒนาจะต้องเป็นไปตามภูมิประเทศทางภูมิศาสตร์ และภูมิประเทศทางสังคมศาสตร์ในสังคมวิทยา ภูมิประเทศตามสังคมวิทยา คือ นิสัยใจคอของคนเรา จะไปบังคับให้คนคิดอย่างอื่นไม่ได้ เราต้องแนะนำ เราเข้าไป ไปช่วยโดยที่จะคิดให้เขาเข้ากับเราไม่ได้ แต่ถ้าเราเข้าไปแล้ว เราเข้าไปดูว่าเขาต้องการอะไรจริงๆ แล้วก็อธิบายให้เขาเข้าใจ หลักการของการพัฒนานี้ก็จะเกิดประโยชน์อย่างยิ่ง...”

๑ ใช้วิธีการสหกรณ์ การรวมกลุ่มประชาชนเพื่อแก้ปัญหาหลักของชุมชน ซึ่งเป็นรากฐานที่สำคัญของการพัฒนาเพื่อการพึ่งตนเอง ทรงให้ราษฎรรวมตัวกันในรูปแบบของสหกรณ์ เพื่อแก้ปัญหาที่ชุมชนเผชิญอยู่ร่วมกัน และเพื่อการทำมาหากินของชุมชนโดยส่วนรวมเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพและประหยัด ตัวอย่างกลุ่มสหกรณ์ในโครงการพระราชดำริที่ประสบความสำเร็จล้วนแต่พัฒนา

ขึ้นมาจากการรวมตัวของราษฎรกลุ่มเล็ก ๆ เช่น สหกรณ์หุบกะพง และสหกรณ์โคนมหนองโพ เป็นต้น

๑ การส่งเสริมการพัฒนาโดยการกระตุ้นผู้นำชุมชนให้เป็นผู้นำในการพัฒนา เป็นอีกวิธีการหนึ่งที่ใช้ในบางพื้นที่ โดยทรงพิจารณาตัวผู้นำโดยเน้นด้านคุณธรรม ความโอปปาติกะ ความเป็นคนในท้องถิ่นและรักท้องถิ่น จากนั้นทรงอาศัยโครงสร้างสังคมไทย โดยเฉพาะระบบอุปถัมภ์ กระตุ้นให้ผู้นำชุมชนที่มีภูมิฐานะดีให้เป็นผู้นำในการสร้างสรรค์ความเจริญให้แก่ท้องถิ่น โดยราษฎรที่ยากจนให้ความร่วมมือและสนับสนุน ซึ่งในที่สุดความเจริญนั้นก็จักตกแก่ราษฎรทุกคนในชุมชน

๑ การส่งเสริมและการพัฒนานั้นทำแบบค่อยเป็นค่อยไป ไม่รีบร้อนที่จะให้เกิดผลในทางความเจริญอย่างรวดเร็ว สิ่งที่ทรงเน้นอยู่เสมอ คือ ชุมชนควรพึ่งตนเองได้ในเรื่องอาหารก่อนเป็นลำดับแรก จากนั้นจึงค่อยก้าวไปสู่การพัฒนาในเรื่องอื่นๆ ดังพระราชดำรัสที่ว่า “ถ้าปวดหัวคิดอะไรไม่ออก...เป็นอย่างนั้นต้องแก้ไขการปวดนี้ก่อน แต่ปวดหัวใช้ยาแก้ปวด... หรือยาอะไรก็ตามแก้ปวดหัว มันไม่ได้แก้อาการจริง แต่ต้องแก้ปวดหัวก่อน เพื่อที่จะให้อยู่ในสภาพที่จะคิดได้แล้วอีกอย่างก็คือแบบ Macro นี้ เขาจะทำแบบรู้ทั้งหมดฉันไม่เห็นด้วย... อย่างบ้านคนเราอยู่บอกบ้านนี้มันผุดตรงโน้น ผุดตรงนี้ ไม่คุ้มที่จะไปซ่อม... เอาตกลองรื้อบ้านนี้ระเบิดเลย เราจะไปอยู่ที่ไหน ไม่มีที่อยู่ ก็ต้องค้าเสียก่อน แล้วค่อย ๆ ดู ตรงนี้ยังพออยู่ได้...ไปรื้อตรงห้องโน้นแล้วก็ค่อย ๆ สร้าง แล้วมารื้อตรงห้องนี้...วิธีทำจะต้องค่อย ๆ ทำ จะไประเบิดหมดไม่ได้...”

“...การพัฒนาประเทศจำเป็นต้องทำตามลำดับขั้น ต้องสร้างพื้นฐาน คือ ความพอมี พอกิน พอใช้

ของประชาชนส่วนใหญ่เป็นเบื้องต้นก่อน โดยใช้วิธีการและอุปกรณ์ที่ประหยัด แต่ถูกต้องตามหลักวิชาการ เมื่อได้พื้นฐานที่มั่นคงพร้อมพอสมควร และปฏิบัติได้แล้ว จึงค่อยสร้างค่อยเสริมความเจริญ และฐานะเศรษฐกิจขั้นที่สูงขึ้นโดยลำดับต่อไป หากมุ่งแต่จะทุ่มเทสร้างความเจริญ ยกเศรษฐกิจให้รวดเร็วแต่ประการเดียวโดยไม่ให้แผนปฏิบัติการสัมพันธ์กับสภาวะของประเทศและประชาชนโดยสอดคล้องด้วย ก็จะเกิดความไม่สมดุลในเรื่องต่าง ๆ ขึ้น ซึ่งอาจกลายเป็นความยุ่งยากล้มเหลวได้ในที่สุด ดังเห็นได้ที่อารยะประเทศหลายประเทศที่กำลังประสบปัญหาทางเศรษฐกิจอย่างรุนแรงอยู่ในเวลานี้...

การช่วยเหลือสนับสนุนประชาชนในการประกอบอาชีพ และตั้งตัวให้มีความพอกินพอใช้ก่อนอื่น เป็นพื้นฐานนั้น เป็นสิ่งสำคัญอย่างยิ่งยวด เพราะผู้ที่มีอาชีพและฐานะเพียงพอที่จะพึ่งตนเอง ย่อมสามารถสร้างความเจริญก้าวหน้าระดับที่สูงในลำดับต่อไปโดยแน่นอน ส่วนการถือหลักที่จะส่งเสริมความเจริญให้ค่อยเป็นไปตามลำดับด้วยความรอบคอบระมัดระวังและประหยัดนั้น ก็เพื่อป้องกันความผิดพลาดล้มเหลว และเพื่อให้บรรลุผลสำเร็จได้แน่นอนบริบูรณ์...”

“... การเข้าใจถึงสถานการณ์ของผู้ที่เราจะช่วยเหลือนั้นเป็นสิ่งที่สำคัญที่สุด การช่วยเหลือให้เขาได้รับสิ่งที่เขาควรจะได้รับตามความจำเป็นอย่างเหมาะสม จะเป็นการช่วยเหลือที่ได้ผลดีที่สุด เพราะฉะนั้นในการช่วยเหลือแต่ละครั้งแต่ละกรณี จำเป็นที่เราจะพิจารณาถึงความต้องการและความจำเป็นก่อน และต้องทำความเข้าใจกับผู้ที่เราจะช่วยให้เขาใจได้ว่าเขาอยู่ในฐานะอย่างไร สมควรที่จะได้รับความช่วยเหลืออย่างไร เพียงใด อีกประการหนึ่งในการช่วยเหลือนั้น ควรยึดหลัก

สำคัญว่า “... เราช่วยเขาเพื่อให้เขาสามารถช่วยตนเองได้ต่อไป...”

ศูนย์ศึกษาการพัฒนา : แหล่งเรียนรู้ถึงความสำเร็จและความล้มเหลว

การพัฒนาชุมชนของพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชมีเป้าหมายสำคัญอยู่ที่ คน ในหลายกรณีหลายพื้นที่ทรงเน้นเรื่องการแก้ไขปัญหาเรื่องสุขภาพของคน โดยการพระราชทานตึกเพื่อการรักษาพยาบาล พระราชทานเรือสำหรับเคลื่อนที่ไปรักษาพยาบาลผู้ป่วย พระราชทานหน่วยแพทย์เคลื่อนที่ไปรักษาคนไข้ในท้องถิ่นทุรกันดาร เพราะพระองค์ทรงเห็นว่าเมื่อคนมีสุขภาพแข็งแรงดีแล้วก็จะมีความคิดที่จะทำสิ่งใดต่อไปได้ จากนั้นจึงเป็นการจัดสร้างสาธารณูปโภคขั้นพื้นฐาน เช่น ถนน แหล่งน้ำ ฯลฯ ที่เอื้อต่อการประกอบอาชีพทางด้านเกษตรกรรมซึ่งเป็นอาชีพของคนส่วนใหญ่ในชนบท และแม้ว่าพสกนิกรในชนบทจะมีอาชีพในเบื้องต้นและพอจะมีกินมีใช้แล้ว พระองค์ก็มิได้ทรงหยุดกิจกรรมการพัฒนาแต่เพียงนั้น ยังทรงคิดค้นและสนับสนุนให้มีการคิดค้นเทคโนโลยีใหม่ๆ สำหรับการประกอบอาชีพของเกษตรกร โดยการพระราชทานศูนย์ศึกษาการพัฒนาอันเนื่องมาจากพระราชดำริในพื้นที่ต่าง ๆ ทั่วประเทศ 6 แห่ง เพื่อเป็นศูนย์ประสานงาน ทำการศึกษา ทดลองให้ได้มาซึ่งเทคโนโลยีใหม่ ๆ ในการเกษตร การอนุรักษ์และพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติที่มีความเหมาะสมสอดคล้องกับสภาพภูมิศาสตร์และสังคมของแต่ละพื้นที่ โดยทรงให้ความสำคัญกับเทคโนโลยีที่เรียบง่าย ประหยัด ปฏิบัติได้โดยชาวบ้าน ให้มีการสาธิต ฝึกอบรมถ่ายทอดความรู้ และทักษะการใช้เทคโนโลยีนั้นให้พสกนิกรนำไปใช้ในการประกอบอาชีพได้ นอกจากนี้ในการพัฒนาชุมชนและสังคมต่าง ๆ พระองค์ยังทรงให้ความสำคัญกับ

การอนุรักษ์และพัฒนาสิ่งแวดล้อม การสร้างและจัดหาแหล่งน้ำ การปรับปรุงบำรุงดิน สนับสนุนให้แก้ปัญหาด้วยวิธีใช้ธรรมชาติแก้ปัญหาธรรมชาติ ให้มีการใช้ทรัพยากรอย่างมีประสิทธิภาพ เน้นการพึ่งตนเอง ซึ่งล้วนแต่เป็นไปตามหลักการของการพัฒนาที่ยั่งยืนโดยแท้จริง

ผลงานการพัฒนาชุมชนที่โดดเด่นในรูปแบบโครงการศูนย์ศึกษาการพัฒนาอันเนื่องมาจากพระราชดำริ ทั้ง 6 แห่ง มีดังนี้

1. ศูนย์ศึกษาการพัฒนาเขาหินซ้อนอันเนื่องมาจากพระราชดำริ

ตั้งอยู่ที่อำเภอนมสาร จ.ฉะเชิงเทรา ภารกิจหลักของศูนย์ฯ คือการค้นคว้า ทดลอง สาธิตการพัฒนาที่ทำกินของราษฎร เพิ่มประสิทธิภาพการผลิตพืชหลายชนิด เปิดโอกาสให้ราษฎรที่สนใจเข้ามาศึกษาหาความรู้และนำความรู้ไปพัฒนาพื้นที่ทำกินของตนเองต่อไป

2. ศูนย์ศึกษาการพัฒนาห้วยทรายอันเนื่องมาจากพระราชดำริ

ตั้งอยู่ที่อำเภอชะอำ จ.เพชรบุรี ศูนย์ฯ นี้มุ่งเน้นการศึกษาหาแนวทางและวิธีการพัฒนาฟื้นฟูสภาพป่าเสื่อมโทรม โดยพยายามหาวิธีการให้ราษฎรและเกษตรกรมีส่วนร่วมในการปลูก การปรับปรุง และรักษาป่า พร้อมกับมีรายได้และผลประโยชน์จากป่าไปด้วยในขณะเดียวกัน

3. ศูนย์ศึกษาการพัฒนาอ่าวคุ้งกระเบนอันเนื่องมาจากพระราชดำริ

ตั้งอยู่ที่อำเภอท่าใหม่ จ.จันทบุรี มีเป้าหมายและกิจกรรมในการศึกษา ค้นคว้า วิจัย เพื่อพัฒนาและปรับปรุงสภาพแวดล้อมด้านประมงชายฝั่ง เพื่อให้ราษฎรและเกษตรกรสามารถเพิ่มผลผลิตเพื่อการพึ่งตนเองได้ในระยะยาว

4. ศูนย์ศึกษาการพัฒนาห้วยฮ่องไคร้เนื่องมาจากพระราชดำริ

ตั้งอยู่ที่อำเภอดอยสะเก็ด จ.เชียงใหม่ มีกิจกรรมหลักเกี่ยวกับการศึกษาค้นคว้าหารูปแบบที่เหมาะสมของการพัฒนาพื้นที่ต้นน้ำลำธาร เพื่อประโยชน์ทางเศรษฐกิจ และรูปแบบการพัฒนาต่าง ๆ ที่ทำให้เกษตรกรพึ่งตนเองได้โดยไม่ทำลายสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ

5. ศูนย์ศึกษาการพัฒนาพิกุลทองอันเนื่องมาจากพระราชดำริ

ตั้งอยู่ที่อำเภอเมืองนราธิวาส จ.นราธิวาส มีเป้าหมายและกิจกรรมหลักในการศึกษาวิจัยพื้นที่ดินพรุในภาคใต้ ที่มีอยู่ประมาณสี่แสนไร่ เพื่อให้สามารถนำมาใช้ประโยชน์ในด้านเกษตรกรรมให้มากที่สุด

6. ศูนย์ศึกษาการพัฒนาภูพานอันเนื่องมาจากพระราชดำริ

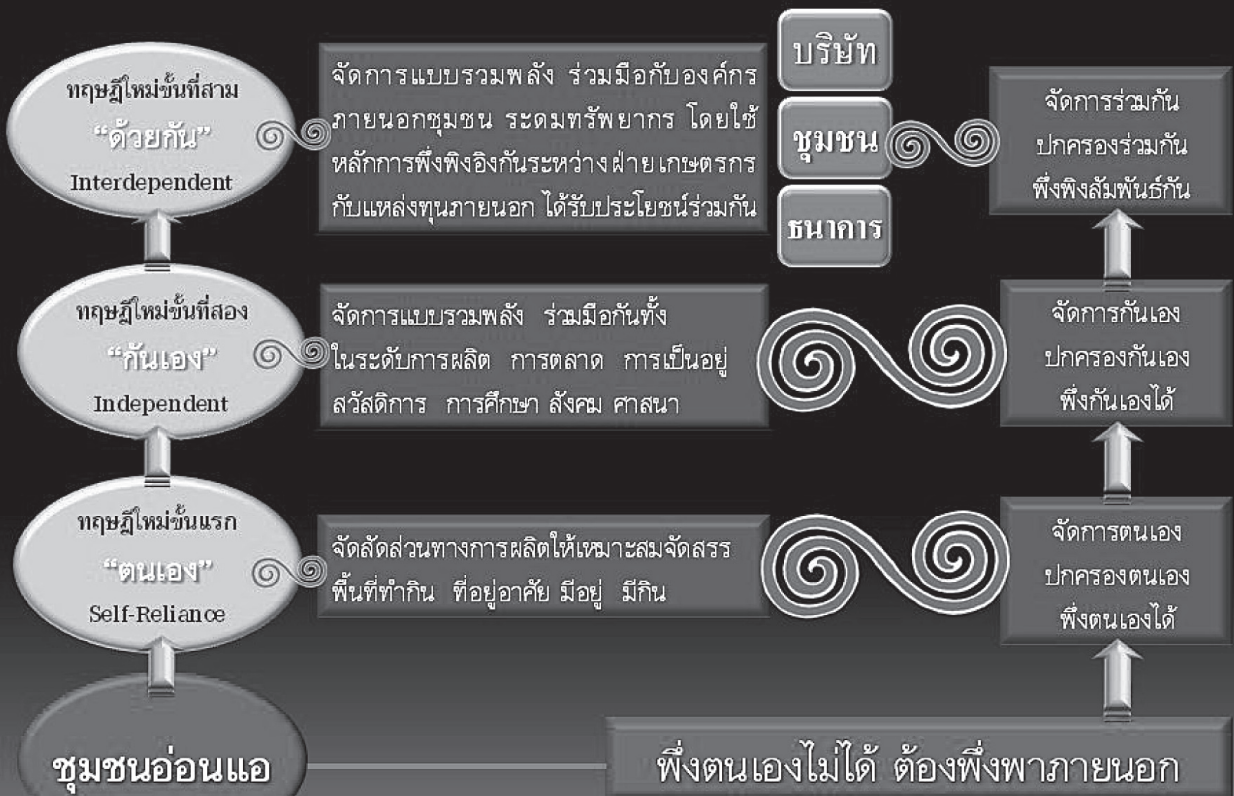
ตั้งอยู่ที่อำเภอเมืองสกลนคร จ.สกลนคร มีเป้าหมายและกิจกรรมหลักในการพัฒนาอาชีพให้แก่ราษฎร ทั้งด้านการเกษตร อุตสาหกรรมในครัวเรือน การพัฒนาหมู่บ้านตัวอย่าง และขยายผลการพัฒนาไปสู่ราษฎร ให้สามารถนำไปปฏิบัติในพื้นที่ของตนเองได้

นอกจากโครงการศูนย์ศึกษาการพัฒนาอันเนื่องมาจากพระราชดำริดังกล่าวแล้ว ยังมีโครงการอื่น ๆ ที่มีพระราชดำริให้ดำเนินการเป็นการสนับสนุนงานด้านการพัฒนาชุมชน เช่น โครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริด้านการอนุรักษ์และพัฒนาทรัพยากรน้ำ และการพัฒนาแหล่งน้ำเพื่อการเกษตร เพราะทรงตระหนักดีว่าปัญหาการขาดแคลนน้ำเพื่อการเกษตร คือ อุปสรรคสำคัญในการพัฒนาชุมชน จึงพระราชทานพระราชดำริแนวคิดใหม่ในการบริหารและการจัดการที่ดินของเกษตรกร ให้มีส่วนในการใช้พื้นที่ดินให้เกิดประโยชน์สูงสุด โดย

พิจารณาว่าโดยทั่วไปเกษตรกรไทยมีที่ดินเฉลี่ยครอบครัวละ 10 - 15 ไร่ จึงควรทำการแบ่งที่ดินทั้งหมดออกเป็น 3 ส่วน คือ ร้อยละ 30 ขุดเป็นสระน้ำ ร้อยละ 60 เป็นพื้นที่สำหรับทำไร่นา ปลูกข้าวและไม้ผลหรือไร่นาสวนผสม และอีกร้อยละ 10 เป็นที่อยู่อาศัย เลี้ยงสัตว์ ปลูกพืชสวนครัวและถั่ว โดยทรงทำการทดลองปฏิบัติตามแนวพระราชดำริดังกล่าวประสบผลสำเร็จเป็นตัวอย่างในที่ดินส่วนพระองค์ที่วัดมงคลชัยพัฒนา อำเภอมือง จังหวัดสระบุรี ซึ่งแนวคิดและวิธีปฏิบัติใหม่ในการพัฒนาชุมชนเกษตรกรรมเป็นที่รู้จักกันดีในชื่อ **ทฤษฎีใหม่** : New Theory

ศาสตราจารย์ ดร.ชัยอนันต์ สมุทวณิช ราชบัณฑิตกล่าวว่า ทฤษฎีใหม่ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช เป็น **มิติที่ยิ่งใหญ่ทางความคิด** ประกอบด้วยคุณลักษณะแห่งความเป็นทฤษฎีการพัฒนา 9 ประการ เรียกว่า **นพลักษณ์ของทฤษฎีใหม่** ดังรายละเอียดที่บรรยายไว้แล้วในเรื่องกุศลลักษณะ 9 ประการของแนวพระราชดำริเศรษฐกิจพอเพียง มีกระบวนการพัฒนาเป็นขั้นตอนแสดงให้เห็นความสำเร็จเป็นประจักษ์

กระบวนการพัฒนาชุมชนตามแนวพระราชดำริเศรษฐกิจพอเพียง

ขั้นที่หนึ่ง

มีหลักสำคัญอยู่ที่ให้เกษตรกรมีความพอเพียง เลี้ยงตัวได้หรือพึ่งตนเองได้ในระดับครัวเรือน (self sufficiency) ในระดับชีวิตที่ประหยัด มีความสามัคคีกัน ในท้องถิ่น มีข้าวสำหรับบริโภค มีน้ำใช้ ทำการเกษตร แบบผสมผสานด้วยแรงงานในครอบครัว เพื่อให้มีผลผลิต หลากหลายบริโภคได้ตลอดปี ทรงเน้นเรื่องการผลิตเพื่อความพออยู่พอกิน เหลือแล้วจึงขาย เมื่อครอบครัวและชุมชนเข้มแข็งพึ่งตนเองได้ในระดับหนึ่งแล้ว จึงให้ทำใน ขั้นที่สอง การดำเนินงานพัฒนาในขั้นที่หนึ่งจำเป็นจะต้องอาศัยความร่วมมือจากภายนอก คือหน่วยราชการ มูลนิธิ และภาคธุรกิจเอกชนในเรื่ององค์ความรู้ เงินทุน และการสร้างปัจจัยการผลิตที่ชุมชนลงทุนเองไม่ได้ เช่น แหล่งน้ำ

ขั้นที่สอง

การรวมพลังเกษตรกร จัดตั้งเป็นองค์กรชุมชน ในรูปแบบสหกรณ์ เพื่อร่วมกันดำเนินการ จัดการ ในเรื่องต่าง ๆ ของชุมชนร่วมกัน ได้แก่ เรื่องการผลิต การตลาด ความเป็นอยู่ สวัสดิการ การศึกษา สังคม และศาสนา ในขั้นนี้ชุมชนชนบทยังคงต้องได้รับความร่วมมือจากภายนอกเช่นเดียวกัน แต่น้อยกว่าในขั้นแรก ในขั้นนี้ชุมชนสามารถพึ่งกันเองได้ในระดับชุมชน (intra-community self-reliance)

ขั้นที่สาม

ชุมชนที่รวมกันเป็นรูปสหกรณ์ดำเนินการด้านธุรกิจ ประสานกับแหล่งทุน และแหล่งพลังงาน จัดตั้งหน่วย ธุรกิจของตนเอง จัดการด้านการตลาด เช่น โรงสี ตั้งและบริหารร้านสหกรณ์ เพื่อจัดการบริหารปัจจัย การผลิตและความเป็นอยู่ ช่วยกันลงทุนเพื่อการรับผิดชอบ จัดการการผลิตและการตลาดร่วมกัน และช่วยกัน พัฒนาคุณภาพชีวิตในเรื่องสวัสดิการชุมชน สาธารณสุข การศึกษาการสังคม การศาสนาและศิลปวัฒนธรรม

ในชุมชนของตนเอง เป็นการจัดระบบความสัมพันธ์ของ ชุมชนกับองค์กรภายนอกในระดับที่ไม่ได้เปรียบ เสียเปรียบกัน ต่างก็พึ่งพิงอิงอาศัยกันและกัน หรือพึ่งพิง สัมพันธ์กันตามกฎหมายธรรมชาติ (inter-community self-reliance หรือ interdependency)

รัฐบาลน้อมนำแนวพระราชดำริ เศรษฐกิจพอเพียงไปใช้ในการจัดทำ แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ

หลักการและวิธีการพัฒนาชุมชนตามแนว พระราชดำริเศรษฐกิจพอเพียง มีความโดดเด่นทั้งด้าน แนวความคิด ทฤษฎี ตลอดจนวิธีปฏิบัติ จนเป็นที่ ยอมรับและน้อมนำไปใช้เป็นปรัชญาหลักและยุทธศาสตร์ ในการพัฒนาประเทศไทย ดังปรากฏเป็นรูปธรรม ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 8 (พ.ศ. 2540-2544) และขยายผลต่อเนื่องไปในแผน พัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 9-10 และ 11 ประเด็นสำคัญที่สอดคล้องกับแนวพระราชดำริ คือ

1. ด้านการพัฒนาคุณภาพชีวิตคนในชนบท จะต้องดีขึ้นอย่างเป็นรูปธรรมที่วัดได้ โดยกำหนดเป้าหมาย และวิธีการที่จะบรรลุเป้าหมายซึ่งรวมถึงการให้บริการ จากรัฐ และการมีส่วนร่วมของประชาชนและชุมชนใน การยกระดับคุณภาพชีวิต

2. ด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ต้อง เพิ่มบทบาทของประชาชนในการเรียนรู้พิทักษ์ ทรัพยากรธรรมชาติ อนุรักษ์และจัดการสิ่งแวดล้อมให้ มากขึ้น โดยเพิ่มอำนาจในการจัดการทรัพยากร ธรรมชาติ มีบทบาทควบคุมและบริการสิ่งแวดล้อม และ ได้รับประโยชน์หรือมีสิทธิในการใช้ประโยชน์จาก ทรัพยากรธรรมชาติ

3. การเตรียมคนและชุมชน เพื่อรองรับผลกระทบ การพัฒนาจากภายนอก จะต้องดำเนินการควบคู่กันไป

2 ประการ คือ การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ โดยเน้นการเสริมสร้างศักยภาพของคน ในชนบทเพื่อเพิ่มโอกาสในการประกอบอาชีพและยกระดับรายได้อย่างมั่นคงและยั่งยืน ทั้งในภาคเกษตรและนอกภาคเกษตร และการเสริมสร้างความเข้มแข็งขององค์กรชุมชนควบคู่ไปกับการกระบวนการเรียนรู้ การกระจายข้อมูลข่าวสาร เพื่อเป็นฐานรองรับการพัฒนาและการแก้ไขปัญหาทั้งทางเศรษฐกิจ คุณภาพชีวิต สังคม วัฒนธรรม ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมพร้อมกันไปทุกด้าน

4. การจัดการของรัฐและการพัฒนาทุนทางสังคม
ในระยะต่อไปจะต้องเน้นการกระจายการพัฒนาไปสู่ภูมิภาคและชนบทอย่างต่อเนื่อง ปรับปรุงประสิทธิภาพและคุณภาพการให้บริการและดำเนินงานพัฒนาภาครัฐในเขตชนบทให้เข้มแข็งขึ้น โดยเน้นศักยภาพของแต่ละพื้นที่เป็นสำคัญ กระจายอำนาจการปกครองตนเองและอำนาจทางการเงินการคลังไปสู่ท้องถิ่น เพื่อให้องค์กรประชาชนในท้องถิ่นมีอำนาจในการตัดสินใจ โดยมีส่วนกลางและส่วนภูมิภาคเป็นผู้สนับสนุนทางวิชาการและเทคโนโลยี รวมทั้งการสนับสนุนให้เกิดความร่วมมือในการพัฒนาชนบทระหว่างภาครัฐ ประชาชน นักวิชาการ องค์กรเอกชน และภาคธุรกิจเอกชนอย่างเป็นรูปธรรม

ทรงรับเป็นพัฒนาชุมชน ดุสิตบัณฑิตกิตติมศักดิ์แห่ง มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช ได้รับการยกย่องว่าทรงเป็น พระมหากษัตริย์นักพัฒนา ได้รับการทูลเกล้าถวายปริญญาดุสิตบัณฑิตกิตติมศักดิ์จากสถาบันอุดมศึกษาในประเทศไทยและในต่างประเทศ จำนวนมากกว่า 200 สาขาวิชา และหนึ่งในปริญญาดุสิตบัณฑิตกิตติมศักดิ์ที่สภามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ขอพระราชทานทูลเกล้าทูลกระหม่อมถวาย คือ ปริญญาพัฒนาชุมชนดุสิตบัณฑิตกิตติมศักดิ์ (พช.ด.)

ในพิธีพระราชทานปริญญาดุสิตแก่ผู้สำเร็จการศึกษา ประจำปีการศึกษา 2542 เมื่อวันที่ 28 กรกฎาคม พุทธศักราช 2543 โดยมีคำประกาศราชสดุดีเฉลิมพระเกียรติคุณด้านวิชาการพัฒนาชุมชนที่ถือได้ว่าเป็นเสมือนบทสรุปของบทความนี้ ดังต่อไปนี้

นับตั้งแต่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เสด็จเถลิงถวัลยราชสมบัติ เมื่อวันที่ 9 มิถุนายน 2489 จนถึงปัจจุบัน เป็นเวลา 54 ปี ได้ทรงบำเพ็ญพระราชกรณียกิจและพระราชทานแนวพระราชดำรินานัปการที่แสดงถึงพระอัจฉริยภาพและพระปรีชาอันสูงส่งยิ่งทั้งด้านการพัฒนาและการพัฒนาชุมชน ทรงเป็นกษัตริย์นักพัฒนาที่สมบูรณ์แบบครบถ้วนทั้งในฐานะนักวิชาการและนักปฏิบัติการ พระองค์ทรงศึกษาค้นคว้าแนวคิดทฤษฎีและนำไปทดลองปฏิบัติด้วยพระองค์เอง จนเมื่อได้รูปแบบการพัฒนาที่เหมาะสมกับสภาพภูมิศาสตร์และสังคมวัฒนธรรมของประเทศไทย จึงพระราชทานเผยแพร่ให้พสกนิกรนำไปปฏิบัติจนเกิดสัมฤทธิ์ผลแก่ชีวิต สามารถแก้ปัญหาความอดอยากยากจนจนเป็นที่ประจักษ์

พระราชกรณียกิจเกี่ยวกับการพัฒนาชุมชนที่สำคัญโดดเด่น และมีคุณูปการอย่างใหญ่หลวงต่อพสกนิกรชาวไทยมีสองสถาน คือ ภาคปฏิบัติ ได้แก่ การพัฒนาตามโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ ซึ่งปัจจุบันได้ดำเนินการเป็นผลสำเร็จไปแล้วประมาณ 3,000 โครงการทั่วประเทศ และภาควิชาการ ได้แก่ ทฤษฎีการพัฒนา “ทฤษฎีใหม่” และ “แนวพระราชดำริเศรษฐกิจพอเพียง” ที่พระราชทานให้เป็นปรัชญาในการพัฒนาประเทศอย่างมีคุณธรรมและจริยธรรมแห่งความพอเพียง

การพัฒนาชุมชนของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว มีปรัชญาการพัฒนาในฐานะเป็นกระบวนการที่มุ่งเน้นการช่วยเหลือพัฒนาให้เกิดการพึ่งตนเองได้ ดังหลักการสำคัญทางการพัฒนาชุมชนที่พระราชทานไว้ตอนหนึ่งว่า

“เราช่วยเขาเพื่อให้เขาสามารถช่วยตัวเองได้ต่อไป”

ทรงมีเป้าหมายการพัฒนา “คน” และการพัฒนา “ชุมชน” ตามยุทธศาสตร์ที่มองรอบด้านในลักษณะองค์รวมเพื่อจะสามารถแก้ปัญหาทุก ๆ อย่าง ทุก ๆ ด้านไปพร้อม ๆ กันแบบสมานฉันท์ เกื้อกูล และเอื้ออาทรกันและกัน

การพัฒนาชุมชนของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเป็นไปตามลำดับขั้นตอนตามความจำเป็น ทรงมุ่งช่วยเหลือพัฒนาให้เกิดการพึ่งตนเองได้ของคนในชนบทให้ความสำคัญต่อปัญหาและความต้องการของราษฎรในพื้นที่มากเป็นพิเศษ ทรงเน้นให้การพัฒนาจะต้องให้เป็นไปตามสภาพภูมิศาสตร์และสังคมวัฒนธรรมของแต่ละพื้นที่ ไม่เป็นการบังคับ เริ่มตั้งแต่สร้างความเข้มแข็งให้ชุมชนด้วยการพัฒนาแหล่งน้ำให้เป็นปัจจัยพื้นฐานในการผลิตและการอุปโภคบริโภคเป็นประการแรก เมื่อชุมชนมีความเข้มแข็งพอสมควรแล้วก็เตรียมชุมชนให้มีความพร้อมต่อการติดต่อสัมพันธ์กับภายนอกต่อไป

ในการพัฒนาชุมชนทรงเน้นถึงความจำเป็นที่จะต้องมีความตัวอย่างของความสำเร็จให้ราษฎรได้เห็น และเผยแพร่ตัวอย่างของความสำเร็จไปสู่ท้องถิ่นต่าง ๆ ทั่วประเทศพร้อมกับนำความรู้ด้านเทคโนโลยีทางการเกษตรที่เหมาะสมเข้าไปถึงชาวชนบทอย่างเป็นระบบและต่อเนื่อง เพื่อให้สามารถนำไปปฏิบัติได้ผลจริง

ในด้านแนวคิดทฤษฎีการพัฒนาและการพัฒนาชุมชนนั้น มีพระราชดำรัสที่พระราชทานแก่ผู้เกี่ยวข้องในการดำเนินงานโครงการพัฒนาอันเนื่องมาจากพระราชดำริหลายคราวที่แสดงให้เห็นพระอัจฉริยภาพทั้งในฐานะนักวิชาการ และนักปฏิบัติการ เป็นพระราชดำรัสที่ผ่านกระบวนการศึกษาวิจัย วิเคราะห์และสังเคราะห์แนวคิด สร้างสมมุติฐาน ทดสอบสมมุติฐาน และนำผลการศึกษาไปสู่ขั้นตอนการปฏิบัติได้อย่างมีประสิทธิภาพและเกิดผล

แนวคิดทฤษฎีและรูปแบบการปฏิบัติในการพัฒนาชุมชนของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง และทฤษฎีใหม่ทางการเกษตร ได้มีส่วนสำคัญอย่างยิ่งในการแก้ปัญหาให้ลดลงในเวลาประเทศไทยประสบปัญหาทางเศรษฐกิจอย่างรุนแรงในขณะนี้ปัจจุบันได้เป็นอย่างดี

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงศึกษาหาวิธีการแก้ปัญหาความเดือดร้อนเฉพาะหน้ารวมทั้งแนวทางการแก้ปัญหาเศรษฐกิจและสังคมของประเทศไทยในระยะยาวและพระราชทานแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง : Sufficiency Economy และทฤษฎีใหม่ : New Theory ให้พสกนิกรและรัฐบาลนำไปปฏิบัติจนเกิดผลดีงามอย่างกว้างขวางและเป็นที่ยอมรับทั่วไปทั้งในประเทศไทยและนานาชาติว่า เป็นแนวคิดทฤษฎีด้านการพัฒนาที่ทรงคุณค่า และจะเป็นแนวทางสำคัญสำหรับการพัฒนามนุษยชาติในอนาคต

แนวพระราชดำริเศรษฐกิจพอเพียงของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเป็น “มิติใหม่ทางความคิดด้านการพัฒนา” ที่พ้นเขตแดนความคิดแบบตะวันตก มีลักษณะพหุนิยม ไม่สร้างความขัดแย้งในสังคม ยอมรับการดำรงอยู่ร่วมกันของสิ่งที่แตกต่างกัน เช่น การเกษตรแบบพึ่งตนเองสามารถดำรงอยู่ร่วมกันได้กับการผลิตทางเกษตรอุตสาหกรรมหรืออุตสาหกรรมได้ โดยไม่จำเป็นต้องมีการเปลี่ยนแปลงจากลักษณะเกษตรพอเพียงไปเป็นการผลิตรูปแบบอื่นแต่เพียงอย่างเดียว และสามารถประสานเป็นเนื้อเดียวกันกับการปฏิบัติ มิใช่เป็นเพียงแนวคิดลอย ๆ ที่ปฏิบัติไม่ได้ รวมทั้งเป็นแนวคิดที่เรียบง่าย ไม่ซับซ้อน เข้าใจง่าย มีพลังสูง คนทั่วไปทุกระดับสามารถเข้าใจ เข้าถึง และนำไปปฏิบัติพัฒนาให้เห็นผลจริง ทรงนำประสบการณ์ที่ทรงพบเห็นในประเทศไทยและลักษณะสภาพแวดล้อม ลมฟ้า อากาศ การเปลี่ยนแปลงทางฤดูกาล วิถีชีวิต ฐานะทางเศรษฐกิจสถานการณ์เฉพาะหน้าและอนาคต ตลอดจนลักษณะ

เด่นของชีวิตความเป็นอยู่และการผลิตของไทยซึ่งเป็นประเทศที่ผลิตธัญญาหารและมีส่วนเกินทางการผลิตธัญญาหารมารวมกันขึ้นเป็นทฤษฎีใหม่

ทรงนำทฤษฎีออกเผยแพร่ในจังหวะเวลาที่เหมาะสมกับภาวะวิกฤตทางการพัฒนาของประเทศไทย นอกจากนี้ยังเป็นแนวคิดที่แฝงไว้ซึ่งปรัชญาในการดำรงชีวิตและดำรงชาติ มิใช่เป็นเพียงทฤษฎีทางเศรษฐกิจหรือทฤษฎีด้านหนึ่งด้านใดโดยเฉพาะ เป็นทฤษฎีการพัฒนาแบบองค์รวม มีหลายมิติ ทั้งด้านเศรษฐกิจ วัฒนธรรม และปรัชญาการดำรงชีวิตที่ส่งเสริมจริยธรรมแห่งความพอและความพอเพียง จึงมีพลังในการกระตุ้นให้ผู้ยากไร้เข้าถึงความเป็นจริง ไม่รู้สึกมีปมด้อยหรือท้อถอยในโชค

ชะตา มองเห็นศักยภาพของตนเอง เข้าใจหลักสันโดษ ไม่ถูกมองหรือทับถมว่าเป็นผู้ด้อยพัฒนา มีปัญหา หรือเป็นขบวนการของการพัฒนา ตรงกับหลักการพัฒนาชุมชนที่มองเห็นว่า มนุษย์ทุกคนมีศักดิ์ศรีในความเป็นมนุษย์เท่าเทียมกัน และทุกคนมีศักยภาพในการพัฒนาด้วยกันทั้งสิ้น และคุณลักษณะที่สำคัญที่สุด คือ เป็นทฤษฎีที่ปลอดจากแนวคิดผลประโยชน์และอุดมการณ์ทางการเมือง มีความเป็นสากล สามารถนำไปใช้ได้ทุกสถานที่โดยปราศจากข้อข้องใจด้านการเมือง ซึ่งจะเป็นประโยชน์อย่างยิ่งหลวงต่อทั้งประเทศไทยและประเทศอื่นที่มีปัญหาคล้ายกันในเอเชีย ละตินอเมริกา แอฟริกา และประเทศในโลกตะวันตกอย่างแท้จริง.

ขอสำนึกในพระมหากรุณาธิคุณอันหาที่สุดมิได้
ข้าพระพุทธเจ้า ศาสตราจารย์สายันต์ ไพเราะจูจิตร

บรรณานุกรม

ภาษาไทย

ชัยอนันต์ สมุทวณิช. (2541) **ทฤษฎีใหม่ : มิติที่ยิ่งใหญ่ทางความคิด**. กรุงเทพฯ : สถาบันนโยบายศึกษา.

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช (2549). **พระราชดำรัส ณ มหาสมาคม สืบัญชกร พระที่นั่งอนันตสมาคม วันที่ 9 มิถุนายน พุทธศักราช 2549**.

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช. **พระราชดำรัสในโอกาสวันเฉลิมพระชนมพรรษา ระหว่างปี พ.ศ. 2540-2541**.

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต). (2543). **ธรรมญูชีวิต พุทธจริยธรรมเพื่อชีวิตที่ดีงาม**. กรุงเทพฯ : มูลนิธิพุทธธรรม.

_____. (2542). **เศรษฐศาสตร์แนวพุทธ**. กรุงเทพฯ : มูลนิธิโกลคิมทอง.

_____. (2542). **การพัฒนาที่ยั่งยืน**. กรุงเทพฯ : มูลนิธิโกลคิมทอง. พิมพ์ครั้งที่ 6.

พุทธทาส อินทปัญโญ. **ตัวกูของกูฉบับสมบูรณ์**. กรุงเทพฯ : ธรรมสภา.

ภาควิชาการพัฒนาชุมชน คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. (2542). เอกสารนำเสนอเพื่อการพิจารณาการเสนอชื่อผู้สมควรได้รับการพิจารณาให้ปริญญาพัฒนาชุมชนดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์ ประจำปีการศึกษา 2542 (พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช). เสนอต่อสภามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

ยุค ศรีอารยะ. (2550) เศรษฐกิจพอเพียง เผชิญกระแสโลกาภิวัตน์. ในหนังสือพิมพ์ ASTV ผู้จัดการรายวัน วันที่ 20-26 เมษายน 2550.

สายันต์ ไพรชาญจิตร. (2550) แนวพระราชดำริเศรษฐกิจพอเพียงในงานโบราณคดีชุมชน. ใน **ดำรงวิชาการ (วารสารรวมบทความทางวิชาการ คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร) ปีที่ 6 ฉบับที่ 1 (มกราคม-มิถุนายน 2550)**.

สำนักงานโครงการพัฒนาแห่งสหประชาชาติ. (2550). **รายงานการพัฒนาคนของประเทศไทย 2550**. กรุงเทพฯ : UNDP.

ไสว บุญมา. (2549). **สู่จุดจบ (The Coming Collapse of Thailand)**. นนทบุรี : โอ้พระเจ้าพับลิชชิง.

ไสว บุญมา. (2549). **ได้กลิ่นลูกที่ 4 เมื่อความพอเพียงคือคำตอบ**. กรุงเทพฯ : เนชั่นมัลติมีเดีย กรุ๊ป.

อภิชัย พันธเสน. (2547) **พุทธเศรษฐศาสตร์ วิวัฒนาการ ทฤษฎี และการประยุกต์ใช้กับเศรษฐศาสตร์สาขาต่างๆ**. กรุงเทพฯ : อมรินทร์.

ภาษาอังกฤษ

UNDP. (2007). **Thailand Human Development Report 2007: Sufficiency Economy and Human Development**. Bangkok: UNDP.